

MIHAEL SOBOLEVSKI

PLJAČKA I TEROR DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE NA PODRUČJU OPĆINE KRIVI PUT 28. I 29. PROSINCA 1944.

Mihael Sobolevski
Zdravka Kučića 27
HR 51000 Rijeka

UDK: 355.01(497.5 Krivi Put)"1944"
94(497.5)"1944"
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2004-12-17

U ovom članku prikazuje se kako su Dinarska četnička divizija, dio ličkih četnika i civila izbjeglica pljačkali i terorizirali stanovnike Krivoga Puta. Te četničke snage, predvođene pravoslavnim svećenikom Srpske pravoslavne crkve i vojvodom Momčilom Đujićem, uputile su se 26. prosinca 1944., uz prethodnu dozvolu i zaštitu 15. njemačkoga planinskog korpusa i vlasti Nezavisne Države Hrvatske (NDH), iz Brloga preko Hrvatskoga primorja u Sloveniju, gdje su se trebale udružiti s njemačkom vojskom, srpskim dobrovoljačkim korpusima i slovenskim domobranima i četnicima, i organizirati frontu protiv jedinica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) u svom prodiranju prema Sloveniji. Velika masa četnika i civilnih izbjeglica, procijenjena na broj između 5000 i 13.000 osoba, prošla je preko općine Krivi Put 28. i 29. prosinca 1944. i pljačkala imovinu stanovnika Krivoga Puta, vršeći pri tome nad njima teror, a dvije su osobe ubili. To je bila jedna od najtežih tragedija Krivopučana u Drugom svjetskom ratu.

Četnički pokret Draže Mihailovića u Drugome svjetskom ratu bio je najmasovniji oblik srpske kolaboracije s njemačkim i talijanskim okupatorom, iako tu činjenicu danas niječe veći dio srpske historiografije. Pokret je obuhvatio sve krajeve bivše Kraljevine Jugoslavije, istina ne u podjednakom opsegu, a unutar nje posebno područje Srbije, Crne Gore i Bosne i Hercegovine. Na području Hrvatske četnički je pokret posebno došao do

izražaja među Srbima Kninske krajine, srednje Dalmacije i južne Like.¹ Četničke i pročetničke skupine u Hrvatskoj oblikovat će se postupno i u različito vrijeme. U ljeto 1941. godine one djeluju u Kninskoj krajini i južnoj Lici, a nastale su u procesu izdvajanja velikosrpskih i pročetničkih elemenata iz ustaničkih srpskih skupina usmjerenih protiv vojnih i civilnih vlasti NDH i ustaških represivnih mjera protiv srpskoga stanovništva. Pojedine velikosrpske i pročetničke skupine stavile su se otvoreno pod zaštitu talijanske okupacijske vojske i postupno u njihovu službu, a sredinom 1942. godine, na osnovi Zagrebačkog sporazuma između vlasti NDH i talijanskih vojnih vlasti i u vidu Dobrovoljne protukomunističke milicije (*Milizia volontaria anticomunista* – M. V. A. C.), bivajući na taj način uredno opskrbljeni oružjem, hranom, a u vrijeme borbenih aktivnosti protiv partizana i plaćeni novcem i ratnim plijenom. Sve te četničke skupine različitih veličina i naziva s područja Kninske krajine, sjeverne Dalmacije, južne Like i dijela zapadne Bosne bit će sjedinjene tijekom ožujka – travnja 1942. godine u Dinarsku četničku diviziju i zatim još bolje povezane s pokretom Draže Mihailovića i stavljene pod neposrednu komandu Štaba zapadnobosanskih, ličkodalmatinskih i hercegovačkih vojno-četničkih odreda. Za komandanta Dinarske četničke divizije postavljen je pop i vojvoda Momčilo Đujić, četnički vojvoda još iz Kraljevine Jugoslavije, koji je neposredno prije zaduženja komandanta Divizije bio komandant četničkoga puka Petar Mrkonjić (pseudonim kralja Petra I. Karađorđevića iz Bosansko-hercegovačkoga ustanka 1875. godine) sa sjedištem u Strmici. Srbi i sada područje Cazinske krajine, gdje je kralj Petar boravio među tamošnjim ustanicima, nazivaju *Mrkonjića krajina*. Prema izvješću talijanskoga 18. armijskog korpusa od 11. kolovoza 1942. vidljivo je da je na području talijanske divizije *Sassari* djelovalo devet četničkih odreda s ukupno 12.440 osoba (tu su bile uključene i nenaoružane osobe), a starješina je svih tih vojnih postrojbi M. Đujić, koji da uživa veliki ugled kod četnika i nepomirljiv je prema Hrvatima.² Međutim, u službenoj četničkoj dokumentaciji uvijek je zadržano i upotrebljavano ime Dinarske četničke divizije za razliku od uporabe tog imena na talijanskoj strani.

U cilju jačanja poljuljanih četničkih pozicija u Kninskoj krajini i južnoj Lici potkraj 1942. godine na ovaj prostor prebačeno je oko 3200 hercegovačkih i istočnobosanskih četnika, među kojima je bio i Zlatiborski četnički odred iz Srbije. Te četničke postrojbe ostale su na ovim područjima sve do ožujka 1943.,

¹ Vidi o tome detaljnije u: Z. DIZDAR – M. SOBOLEVSKI, 1999; F. JELIĆ-BUTIĆ, 1986; J. TOMASEVICH, 1979.

² Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji ..., knj. 3, 402-403.

kada su se vratile u istočnu Bosnu i Hercegovinu. Zajedno s Dinarskom četničkom divizijom izvršili su niz okrutnih zločina nad suradnicima narodnooslobodilačkoga pokreta (NOP), a osobito nad hrvatskim stanovništvom kojem su uništavali materijalnu, kulturnu i duhovnu baštinu.

Članstvo četničkoga vojnog i političkog pokreta na području djelovanja Dinarske četničke divizije, odnosno Dinarske oblasti, činili su Srbi, a tek u malom broju Hrvati, sljedbenici raznih jugonacionalističkih stranaka, napose Ljotićeva *Zbora*. Od njih je u kolovozu 1943. godine bio formiran Splitsko-šibenski bataljun s oko 120 četnika, koji je uključen u Žitničku četničku brigadu. U borbi s partizanskim jedinicama bio je gotovo uništen, a preostalih tridesetak četnika iz ovoga bataljuna uključeno je u ožujku 1944. godine u obavještajno-diverzantsku grupu (Trupp) *Konrad*, koja je bila u sastavu 15. njemačkoga planinskoga puka.³

Sl. 1. Župna crkva Majke Božje Snježne u Krivom Putu, snimila Blaženka Ljubović, prosinac 2003.

³ Hrvatski državni arhiv u Zagrebu (HDA), fond Dinarska četnička oblast (DČO), k. 15; Zbornik ..., tom 14, knj. 3, 657-658.

Kapitulacija Italije u rujnu 1943. godine dovela je i do manjeg osipanja četničkih postrojbi na području Dinarske četničke divizije, jer su te četničke snage ostale bez materijalne skrbi koju su im pružale talijanske okupacijske vojne vlasti. Tom trenutnom slabljenju četničkoga pokreta pridonijele su i jedinice NOVH-a, koje su nakon kapitulacije Italije ojačane ljudstvom i zaplijenjenim naoružanjem pojačale borbene aktivnosti protiv četničkih snaga. Od tih poraza Dinarska četnička divizija oporavit će se tek potkraj 1943. godine, nakon što je ojačala suradnju s njemačkim okupacijskim snagama. Međutim, do tada, a niti kasnije, četnički pokret općenito, pa tako niti Dinarska četnička divizija nisu ostvarili namjeravane ciljeve. Nakon neuspjeha velikosrpskog autonomnaškoga pokreta u sjevernoj Dalmaciji, u nastojanju da se konstituiraju u autonomnu jedinicu, izdvoji iz teritorija NDH i priključi Kraljevini Italiji, četničko vodstvo na čelu s M. Đujićem prihvatilo je početkom 1942. godine državotvorni program ravnogorskoga četničkoga pokreta. Stoga će se u Elaboratu o formiranju, uložiti i zadatcima Dinarske četničke divizije inzistirati na stvaranju "srpske nacionalne države", koja bi trebala biti sastavljena od izrazito srpskoga nacionalnog elementa (Velika Srbija). Dakle, Dinarska četnička divizija trebala se je boriti za ostvarenje tih ideja, prije svega u Lici i sjevernoj Dalmaciji, a osnovna joj je zadaća bila boriti se za upotpunjavanje teritorija Velike Srbije, pa tek onda razmatrati mogućnosti raznih saveza s drugim državama, misleći pri tome na teritorij bivše Kraljevine Jugoslavije ili pak općenito cijeloga Balkana. No, ovdje bih još samo istaknuo da je Dinarska četnička divizija navijestila ustašama i domobranima rat "bez milosti, sažaljenja i skrupula", a partizanima "rat do krajnjih mogućnosti života", odnosno "obračun i čišćenje Hrvata iz tih krajeva", tj. "stvaranje jedne homogene i čiste pravoslavne srpske države, oslanjajući se na Srbiju i Crnu Goru".⁴

Kako bi kontrolirale četničke aktivnosti na području NDH, pogotovo jer je taj pokret bio u suradničkim odnosima s talijanskim i njemačkim okupatorima, to su vojne i civilne vlasti NDH također stupile u ugovorne i suradničke odnose i s Dinarskom četničkom divizijom. Zbog nerazrješivih političkih i državotvornih suprotnosti između ustaškoga i četničkoga pokreta ta suradnja nije imala većih rezultata i bila je samo nužno zlo. Vojne vlasti NDH poduzimale su mjere da se četnici u pogodnom trenutku razoružaju, ali su s tim odugovlačile talijanske i njemačke vojne vlasti sve dok su bile u uvjerenju da im ove snage mogu koristiti u borbi protiv partizanskoga pokreta. Dinarska četnička divizija, nalazeći se u suradničkim odnosima s njemačkim okupatorom, omogućit će M. Đujiću preživljavanje na prostoru Kninske krajine, sjeverne Dalmacije i južne Like i

⁴ Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji ..., knj. 2, 1124-1128. i Z. DIZDAR, 2002, 91.

suradnju s Dražom Mihailovićem, iako se ona nastojala prikriti. Taktičko licemjerje te suradnje vojvode M. Đujića s Nijemcima najbolje se vidi iz pisma četničkoga majora Vasilija J. Marovića, upućenoga 17. veljače 1944. četničkom komandantu Zapadne Bosne. U njemu se, između ostaloga, ističe i ovo:

"Što je najgore i najcrnje vojvoda Đujić ne samo da taktizira, već otvoreno surađuje sa Nemcima. Skoro svi njegovi četnici su na nemačkom kazanu pod nemačkom kontrolom. Njegov načelnik Štaba kapetan Mijović skoro svakodnevno sa luksuznim kolima ide u štab Nemačke divizije."⁵

U korespondenciji s njemačkim postrojbama Komanda Dinarske četničke divizije izbjegavala je pozdrave "Za kralja i otadžbinu", ali su im Nijemci dopuštali nošenje četničkih insignija i ustroj vlasti, a nisu se suprotstavljali izvršenim četničkim zločinima nad općenito hrvatskim stanovništvom, pripadnicima narodnooslobodilačkoga pokreta i njihovim obiteljima. Slabljenje pozicija D. Mihailovića kao ministra vojske, mornarice i zrakoplovstva u izbjegličkoj kraljevskoj jugoslavenskoj vladi pod pritiskom Angloamerikanaca i njegovo uklanjanje s toga položaja sredinom 1944. nepovoljno se odrazilo i na daljnje političko i vojno djelovanje M. Đujića. Naime, M. Đujić se nadao da će ga D. Mihailović promaknuti u čin generala, pa je za sebe dao sašiti i generalsku uniformu, te izraditi okrugli pečat s natpisom "Štab Dinarske Četničke Divizije – Djeneralštab"⁶. Ta iluzija postala je za njega neostvariva kao i ona da će angloameričke snage izvršiti invaziju na srednju Dalmaciju, a on će se zatim sa svojim četnicima pridružiti savezničkim snagama kao sastavni dio vojnih snaga jugoslavenske izbjegličke vlade. Neostvarivanje navedenoga scenarija uznemirilo je vojvodu M. Đujića i njegove četnike i pojačalo njihovu zabrinutost za njihovu krajnju sudbinu. Potkraj ljeta 1944. godine Dinarska četnička divizija imala je pet korpusa i bataljun kraljevske garde koji je bio pri Štabu Divizije, te oko 6500 četnika.⁷ Iako je M. Đujić, shodno političkim i vojnim promjenama, na trenutke ublažavao svoj velikosrpski program, u biti nije ga se nikada odrekao. Na Vidovdan, tj. 28. lipnja 1944., obratio se svojim četnicima naredbom, a srpskom stanovništvu letkom "U svjetlosti Vidovdana", u kojem je pisao da četnici dočekuju četvrti ratni Vidovdan "bez slobode i Otadžbine", ali u "borbi za slobodu i Otadžbinu". Nadalje, tvrdio je da je njihova pobjeda sigurna u borbi protiv rušilačkih sila "pakla, mraka i ropstva", a srpskim oružjem "jedinstva duha i misli" bit će uništeno "satansko čelo komunističke zvižeri".⁸

⁵ Arhiv Oružanih snaga Srbije i Crne Gore u Beogradu (AOSiCG), fond Četnici, k. 153.

⁶ Isto. Taj okrugli pečat M. Đujić upotrebljavao je kraće vrijeme, te ga nalazimo i na njegovoj naredbi br. 12 za 24. lipnja 1944. (HDA, fond ĐČO, k. 11).

⁷ HDA, fond ZKRZ, k. 21.

⁸ HDA, fond ZKRZ, k. 21.

Sl. 2. Škola u Krivom Putu, nepoznati fotograf

Sl. 3. Škola u Krivom Putu, snimio Darko Nekić, lipanj 2005.

Vodstvo NDH je u jesen 1944. godine inzistiralo kod njemačkih vojnih vlasti da se prekine suradnja s četnicima, a oni razoružaju. To pitanje postavio je poglavnik A. Pavelić i u razgovoru s Adolfom Hitlerom 18. rujna 1944. prigodom njegova posjeta Hitleru u Glavnom stanu u Vučjoj jami (*Wolfschanze*) u istočnoj Pruskoj. Hitler je i nadalje bio mislio da četnike treba koristiti sve dotle dok se bore protiv komunista, a Pavelić je mislio da bi Hitler trebao izdati zapovijed svojim vojnim postrojbama da više ne pomažu četnike, da ih po mogućnosti razoružaju, te da ne sprječavaju vlasti NDH u razoružavanju četnika.⁹ Taj problem ostat će i dalje posve otvoren, jer su Nijemci sve do kraja rata koristili četničke usluge i bili protiv njihova razoružanja, a vlasti NDH samo su djelomično razoružale manje četničke skupine ili izvršile likvidaciju pojedinaca. Nakon povratka A. Pavelića iz posjeta Hitleru Ministarstvo unutarnjih poslova NDH, Glavno ravnateljstvo za javni red i sigurnost, uputilo je 6. listopada 1944. tajnu okružnicu svim velikim županima navodeći da su to smjernice za njemačke postrojbe protiv četnika. Tajna okružnica glasi:

"Hrvatsko državno vodstvo gleda u četnicima pogibelj za obstanak Hrvatske države i namjerava riješiti četnički problem razoružavanjem četnika. Dosljedno tome jest prekid njemačkih oružanih snaga suradnja sa četnicima u Hrvatskoj, koji se imade provesti sistematski i postepeno. Svako podupiranje u kojem god obliku mora odmah prestati. Gdje mjestne prilike traže pomoći ustaše kod provedbe razoružanja. Prvenstveno treba razoružati srbske četnike i one jedinice koje pokazuju neprijateljsko držanje prema njemačkim oružanim snagama. Pri ovome valja postupati sistematski i postepeno tako, da oni koji se bore kao i prije na njemačkoj strani protiv komunista mogu ostati kod svojih prijašnjih zadaća što dulje je moguće. Predviđena osnova glavnog zapovjedništva četničkih jedinica, nesmiye se ipak pustiti iz vida."¹⁰ Tih smjernica nisu se pridržavale njemačke oružane snage jer su se oslanjale na četnike do samoga kraja rata.

Krajem rujna i početkom listopada 1944. godine Glavni štab NOV-a i PO-a Hrvatske otpočeo je s 8. dalmatinskim korpusom borbene aktivnosti za oslobođenje sjeverne Dalmacije i s tim u svezi posebno Kninske krajine. U obrani toga teritorija njemačke okupacijske snage koristile su ustaško-domobranske snage i Dinarsku četničku diviziju. Još prije otpočinjanja borbenih aktivnosti za oslobođenje Knina M. Đujić nastojao je sve snage svoje Divizije koncentrirati u dalmatinskom Kosovu i njegovoj okolini kako bi ih mogao u pogodnom trenutku izvući iz borbi i uputiti prema Sloveniji. Naime,

⁹ Istarska građa, *Vojnoistorijski glasnik*, 1, Beograd, 1981, 250.

¹⁰ HDA, fond NDH, inv. br. 23235.

još krajem listopada 1944. godine Draža Mihailović je naredio komandantu Dinarske četničke divizije M. Đujiću da hitno izvuče svoje snage iz Knina i njegove okolice i da ih prebaci u Bosansku krajinu ili Liku radi organiziranja "rezervnog fronta pozadi njemačke obrane i u zaleđu jadranske obale", ali to M. Đujić nije želio provesti bojeći se da bi Nijemci na tom sektoru, imajući premoćne vojne snage u odnosu na četnike, ne samo prestali opskrbljivati četnike već ih i razoružali te ih izložili pogibelji koja im je prijetila od vlasti NDH ili NOVJ. Dakle, Dinarska četnička divizija nije imala mogućnosti da se odlijepi od njemačkih snaga 15. planinskoga korpusa i bila je prisiljena dijeliti njegovu sudbinu u borbama za Knin.¹¹ Naime, još 8. studenog 1944. pisao je vojvoda Dobroslav Jevđević, koji se s jednim ličkim četničkim korpusom (oko 1000 četnika) izvukao iz Like, komandantu Srpskoga dobrovoljačkog korpusa (SDK) da je Đujić posljednjih dana u borbama s jedinicama NOVJ imao oko tri tisuće mrtvih i ranjenih četnika i da je jedini način opstanka četnika i srpskoga stanovništva sjeverne Dalmacije, Like i Korduna da se koncentriraju na prostoru Like i Korduna i s tih područja izvuku preko "srpskoga etničkoga teritorija" na Srpske Moravice ili pak uzduž jadranske obale, gdje protivnici četnika ne predstavljaju ozbiljnu vojničku snagu.¹²

Nakon Kninske operacije, koja je trajala od 26. studenog do 4. prosinca 1944., Dinarska četnička divizija bila je u vrlo teškom stanju i položaju, što zbog pretrpljenih ljudskih i materijalnih gubitaka u borbama s jedinicama 8. korpusa NOVJ, što zbog svojih savezničkih snaga u toj operaciji, tj. njemačkih i ustaško-domobranskih snaga. U kakvom je stanju tada bila Dinarska četnička divizija, najbolje ilustrira dramatični proglas vojvode D. Jevđevića upućen u prosincu 1944. godine "Slovenskoj nacionalnoj javnosti", a nastao prema činjenicama dobivenim od vojvode M. Đujića. U tom se proglasu ističe da je Dinarska četnička divizija pretrpjela velike gubitke probijajući se iz kninske blokade (800 mrtvih i ranjenih četnika) i da se sa 6000 boraca i 1000 izbjeglica povlači prema Lapcu u Lici. I zatim se u proglasu navodi sljedeći ulomak iz Đujićeva pisma D. Jevđeviću:

"Jedini je izlaz da nas transportiraju za Sloveniju, barem privremeno a odatle bi oporavljeni i pripravnici mogli da krenemo na liniju Kupe, koju Ti tražiš. Drugog rešenja nemože biti. Sve borce i narod treba spasiti. I mi smo danas krenuli kroz borbu, krv i sneg u neizvesnost. Rešavajte ovo odmah i izvestite me. Za naš transport kao i transport izbeglica treba rešiti u višoj nemačkoj komandi, tako da ovamo ova dobije naređenje i sredstva za naše

¹¹ D. PLENČA, 1986, 503.

¹² Zbornik ..., tom 14, knj. 4, 407-409.

prebacivanje. Inače mi ostadosmo u snegu izvrgnuti smrtonosnim udarcima udruženih ustaša i partizana. Preko Hrvatske nemože nitko da putuje bez zaštite Nemaca ko se Srbinom zove, jer ustaše sve kolju." Nadalje, od slovenske nacionalne javnosti, tj. one koja je podržavala slovensko domobranstvo i slovenske četnike (Plava divizija), zahtijevalo se da prihvate civilne izbjeglice (žene i djecu), jer da bi se dio njih mogao u Sloveniji zaposliti na javnim radovima.¹³

Bitna je činjenica da su o dozvoli o premještanju Dinarske četničke divizije odlučivale najprije njemačke vlasti, a vlasti NDH o tome samo formalno donosile odluku. Budući da komanda Dinarske četničke divizije nije uspjela ishoditi dozvolu o premještanju koju je trebala donijeti komanda njemačkoga 15. planinskoga korpusa, to su Đujićeve aktivnosti bile usmjerene na dobivanje takve suglasnosti viših vojnih vlasti Njemačke. U tom pogledu tražile su se usluge Hermanna Neubachera, koji je bio tada na čelu Bečkog načelstva Sekretarijata inozemnih poslova za Srbiju, Crnu Goru, Albaniju i Grčku, i imao je zadaću okupiti i naoružati emigraciju iz tih zemalja. On je osigurao i legalni prelazak Ljotićevih dobrovoljaca preko teritorija NDH. Naime, baš Dimitrije Ljotić i D. Jevđević upravo su opsjedali Neubachera da omogući dolazak Đujićevih četnika u Istru i Sloveniju, kako bi zajedno sa slovenskim domobranima i četnicima, Ljotićevim dobrovoljcima i njemačkim jedinicama organizirali presudnu obranu protiv jedinica NOVJ u njihovu pohodu na Zapad. S tim u svezi dobivena je njemačka suglasnost, pa je u skladu s time i A. Pavelić izdao 21. prosinca 1944. naredbu podčinjenim ministarstvima i stožerima (ukupno 15 naslovljenih) da će se na osnovi sporazuma između "hrvatske i njemačke vlade" otpremiti četnička skupina vojvode Đujića (ukupno oko 6000 ljudi) iz područja južno od Bihaća i južne Like prema sjeveru u Njemačku. Kao vjerojatni smjerovi pokreta označeni su pravci Bihać - Bosanski Novi - Kostajnica - Novska - Dugo Selo - Zagreb - Zaprješić - granica, odnosno Gospić - Ogulin - Karlovac - Zagreb - Zaprješić - granica. Pavelić je zahtijevao od svih oružanih snaga NDH na označenim smjerovima kretanja, da "bezuvjetno propuste ovu četničku skupinu u svom prolazu". Zatim, da će ovu četničku skupinu do granice pratiti "popratna postrojba hrvatskih oružanih snaga", a koja se prema sporazumu s njemačkim zapovjedništvima ima brinuti za uredan i nesmetan prolaz skupine.¹⁴

Ta Pavelićeva zapovijed zatekla je četnike vojvode Đujića u Gackoj dolini (Lika), a tu je radio i na prikupljanju ličkih četnika iz toga kraja kojima je

¹³ Zbornik ..., tom 14, knj. 4, 490-491.

¹⁴ Zbornik ..., tom 14, knj. 4, 1089-1090.

zapovijedao kapetan Mile Marijan. Uz to što je ova velika koncentracija četnika Dinarske četničke divizije i dijela ličkih četnika pripremala ljudstvo i naoružanje za pripremani marš, vršili su i teror nad pripadnicima antifašističkoga pokreta i pljačkali stanovništvo. Pavelićeva zapovijed i označeni smjer kojim su se trebali kretati četnici do njemačke granice, bili su za četnike neizvedivi, prije svega zbog aktivnosti NOVJ-a na tim prometnim pravcima. S druge strane, vojvoda Đujić bio je i inače nepovjerljiv prema ustašama i označenim pravcima kretanja. Imali su i loše svježe iskustvo, a ono se odnosilo na četnike ranjenike koji su bili upućeni preko Bihaća u Zagreb. Međutim, ustaše su ih sačekali u Kostajnici i sve ubili kao i njihovu pratnju (pojedini izvori navode različiti broj, uglavnom od 127 do 260 osoba). Samo nekoliko dana ranije ustaše su u Zagrebu ubile 40 Ljotićevih dobrovoljaca kad su ovi prolazili kroz Zagreb za Sloveniju.¹⁵

Vojvoda Đujić ipak je na kraju dobio pristanak komande 15. planinskoga korpusa da se prebaci iz Gacke doline u Sloveniju najkraćim i najsigurnijim putem, tj. preko Hrvatskoga primorja. Ta je odluka najvjerojatnije donesena 25. prosinca 1944. Zanimljivo je ovdje istaknuti da je vojvoda Đujić istoga dana primio "depešu" iz Vrhovne komande Draže Mihailovića u kojoj se isticalo kako se oni ne slažu da on napusti postojeći teren Like i premjesti svoje snage u Istru i Sloveniju, jer da njegovi četnici moraju voditi borbe na cijelom području Jugoslavije i ne smiju biti izbjeglice niti "služiti okupatoru". S tim u svezi isticalo se da treba izdvojiti civilne izbjeglice iz sastava vojske i smjestiti ih u sigurnije krajeve. Nadalje, da s četnicima u ovom trenutku djeluje u Lici i na Kordunu, a da se prema hrvatskom stanovništvu treba tako postupati da ih se privuče na četničku stranu, a u duhu Svetosavskoga kongresa.¹⁶ Riječ je o Ravnogorskom četničkom kongresu održanom u selu Ba pod Suvoborom (Srbija) od 25. do 28. siječnja 1944., koji je bio četnička reakcija na odluke Drugoga zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu. Iako se u rezoluciji s ovoga kongresa isticalo da se Jugoslavija treba urediti kao federalna država, ustavna i parlamentarna monarhija s dinastijom Karađorđevića i s kraljem Petrom II. na čelu, inzistiralo se i na tome da srpska jedinica u zajedničkoj državi okuplja "ceo srpski narod".¹⁷

O novoplaniranom prolazu Dinarske četničke divizije preko Hrvatskoga primorja bilo je 25. prosinca 1944. obaviješteno i zapovjedništvo 392. legionarske divizije (Plava divizija), koja je operacijski kontrolirala ovo

¹⁵ M. STEFANOVIĆ, 18984, 306; J. POPOVIĆ - M. LOLIĆ - B. LATAS, 1988, 357.

¹⁶ Zbornik ..., tom 14, knj. 4, 909.

¹⁷ B. PETRANOVIĆ - M. ZEČEVIĆ, 1987, 817-821.

područje. O tome svjedoči u svom djelomično objavljenom ratnom dnevniku časnik te divizije, Hrvat R. S. (nije želio otkriti javno puno ime i prezime). U to vrijeme boravio je u komandi jedne postrojbe Divizije u Novom Vinodolskom i radio je u obavještajnoj službi. U Dnevniku ističe da su prvu vijest o prolazu Đujićevih četnika dobili ujutro na Božić 25. prosinca 1944., i to preko radiopostaje, od komandanta 392. legionarske divizije generala Jochanna Mickla. S tim u svezi zapovjednik zapovjedništva u Novom Vinodolskom okupio je sve podređene časnike, obavijestio ih o toj činjenici i naglasio kako je za sve najbolje da se taj prolaz što prije i bez nepravilnosti obavi. U Dnevniku se, nadalje, ističe da su isti dan oko 10 sati došli pukovnik Reisinger, opunomoćenik generala Mickla, i vojvoda M. Đujić, s pratnjom i automobilima, iz Senja u Novi, te su bili dočekani u salonu vile "Veseli". Tu je održan i sastanak. R. S. u Dnevniku zatim ističe:

"Đujića sam vidio izbliza, bio je odjeven u lokalnu kninsku civilnu nošnju, bluzu talianskoga časnika, pritisnutu uz tijelo, remenjem i opasačem, na kojem su bile pričvršćene dvije jajolike ručne bombe i revolver. Na glavi je imao crnu šubaru sa znakom mrtvačke lubanje."

Na sastanku je pukovnik Reisinger na karti označio pravac kojim moraju proći Đujićeve četničke snage do Novoga i zatim kroz Vinodolsku dolinu, i napomenuo da se Đujić s tim bespogovorno složio. S tim u svezi Đujić je samo naglasio da u sastavu četnika ima dosta civila kojima je potrebna hrana, a Reisinger je odgovorio da će se o tome voditi briga i da će im biti isporučena suha hrana. Nakon sastanka Đujić i njegova pratnja upućeni su u hotel "Klek" da se u njemu smjeste i odmore.¹⁸

Ako su točne tvrdnje časnika 392. legionarske divizije R. S-a da je Đujić s pratnjom smješten 25. prosinca u novljanski hotel "Klek" i da je tamo dočeka dolazak Dinarske četničke divizije, onda je netočna tvrdnja autora knjige "Pop izdaje. Četnički vojvoda Momčilo Đujić" da je Đujić izvršio 26. prosinca 1944. u Brlogu smotru četnika, te im prije polaska na put za Sloveniju rekao da na tom putu ne će ništa hrvatsko poštedjeti.¹⁹ Međutim, činjenica je da su Dinarska četnička divizija, dijelovi ličkih četnika i izbjeglice krenuli na dugi marš ujutro 26. prosinca 1944. iz Brloga, a o kojem se broju četnika i civila radilo, povijesna vrela pružaju nam različite brojčane pokazatelje. Uglavnom se navode brojke od 5000 do 13.000 četnika i izbjeglica. O tome imamo prvi izvještaj Ante Špice, predstojnika Kotarske oblasti u Novom Vinodolskom, od 30. prosinca 1944., a upućen Ministarstvu unutarnjih poslova NDH, Velikoj

¹⁸ R. S., 4, 2000, 426-428.

¹⁹ J. POPOVIĆ – M. LOLIĆ – B. LATAS, 1988, 357.

župi Vinodol i Podgorje i Župskoj redarstvenoj oblasti u Senju. Anto Špiko navodi da je 28. prosinca 1944. boravio u Crikvenici na službenom putu i da se u Novi vratio istog dana poslije podne oko pet sati, te je doznao da "kroz Novi prolaze velike grupe naoružanih četnika, koji se sada povlače iz Like i Sjeverne Dalmacije za Rieku da se spoje sa srbskim Nedićevim četnicima, i da se kreću iz Novog cestom naprama Bribiru kroz predjel Vinodol". Zatim navodi da je odmah otišao zapovjedniku garnizona mjesta (*Standortkommandant*), ali je ovaj već otišao u Bribir k četnicima, te mu je časnik iz navedenoga zapovjedništva priopćio da su "četnici ovdje samo na prolazu za Rieku, i pošto su umorni od duga pješčenja, da će noćiti u evakuiranom Bribiru i okolnim selima, a neki u Novom". Kotarski predstojnik je zahtijevao, da četnici ne noće u Novom, ali su ga u zapovjedništvu uvjerali da su "četnici dobri nacionalisti." S tim u svezi kotarski predstojnik piše:

"Četnici u Novom nisu noćili, a prelazili su cijelo poslie podne dana 28. prosinca i skoro cijelu noć 28-29. prosinca t.g. a prošlo ih je 12000. Svi su bili naoružani puškama, strojnicama i nešta bacačima mina, a pripadaju 'Dinarskom odredu četnika vojvode popa Đujića' iz okoline Knina, a možda i kojim drugim 'odredima' to se nije moglo ustanoviti a među njima je bilo i pravoslavnih popova."²⁰

Kako je ta četnička marševska kolona prolazila kroz Novi Vinodolski, dojmljivo je zapisano u već spomenutom Dnevniku časnika R. S-a; pod nadnevkom 30. prosinca 1944. on je zapisao:

"Tri puna dana promatrali smo tu banditsku kolonu, koju su sačinjavali dobro naoružani banditi i prljavi četnici sa šanžerima puščanog i mitraljeskog streljiva, civili, žene, djeca, starci, popovi, dobro odjeveni ljudi, i to pješice i u seljačkim kolima, koji su vukli volovi, konji i mazge. Njihov prolazak kroz Novi jako je uznemirio lokalne stanovnike, ali i većinu naših vojnika i dočasnika. Ja sam ih gledao s prezirom, jer sam dobro znao što su inače radili s Hrvatima."²¹

Isti časnik R. S. dalje ističe: Kada su doznali da su četnici zapalili Bribir, zapovjednik zapovjedništva u Novom otrčao je popu Đujiću u hotel "Klek", gdje se ovaj nalazio još od 25. prosinca 1944., ali se ovaj branio da je navodno do požara došlo nehotice,²² što nije bila istina. Četnici su Bribir zapalili iz osvete, jer su partizani nedaleko od Bribira 29. rujna 1943. ubili oko 200 ličkih i krčkih četnika i bacili ih u krašku jamu.²³

²⁰ AOSiCG, fond NDH, k. 269.

²¹ Vidi bilješke 17, 428.

²² Vidi bilješke 17, 428.

²³ A. GIRON, 2004, 168-169.

Sl. 4. Mjesno groblje u Krivom Putu – Podbilo, snimio Darko Nekić, lipanj 2005.

Sl. 5. Pogled na zaselak Šojatski Dolac, snimio Darko Nekić, lipanj 2005.

Veliki župan Vinodola i Podgorja Drago Žubrinić uputio je 31. prosinca 1944. brzojav Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost u Zagrebu, u kojem je ukratko izvijestio o prolazu četnika ističući sljedeće:

"Ovih dana proputovali iz Knina za Istru naoružani četnici i njihove obitelji, svega oko 10000 ljudi. Na ovom području ubili 6 osoba, pljačkali i zapalili mnogo kuća. U Bribiru zapaljena crkva, škola, občina, čitaonica i 70 boljih kuća."²⁴

Trećega siječnja 1945. zapovjednik Zapovjedništva Kvarnera – Oružanih snaga NDH u Sušaku – pukovnik Hinko Resch uputio je Zapovjedništvu I. zbornog područja u Zagrebu, Ministarstvu vanjskih poslova NDH i Ministarstvu unutarnjih poslova NDH dopis u kojem konstatira da je primio najavljeni prolaz 6800 četnika, ali tek onda kada su oni već pristigli na područje Hrvatskoga primorja i otpočeli sa svojim zlodjelima, ubijanjem, pljačkom i paležima. Pukovnik H. Resch dalje ističe da je, saznajući sve to, izdao zapovijed Zapovjedništvu posadne bojne u Senju, Oružničkoj postaji u Kraljevici i nekim civilnim vlastima, da se zabrani ulazak četnicima u naselja i prikupe činjenice o učinjenoj šteti. Međutim, te su mjere poduzete s velikim zakašnjenjem, kao i eventualno upućivanje četnicima oružane prethodnice. S tim u svezi H. Resch piše:

"Odmah sam usmeno zatražio zaštitu i predlagao da jedan njemački odred vojnika izađe u susret četnicima i da ih prihvati, ali nažalost nisam naišao na razumijevanje i odgovoreno mi je da nema zato vojske. Ovaj propust tj. neodašiljanje ususret njemačkih vojnika dovelo je do paleža, pljačke, i ubijanja naših nevinih ljudi. Tek treći dan po dolasku – prolazu – tih četnika upućena je jedna bojna Nedićevaca, ali ih zapovjednik četnika pop Đujić nije htio primiti, tj. nije ih htio priznati, pa je i uspjeh (traženi) izostao.

Na povratku te bojne Nedićevaca bio sam osobno prisutan i čuo kako su isti pjevali kralju Petru i Velikoj Srbiji.

Prolazeći četnici smješteni su na Grobniku i okolici, a daju sliku jedne razbojničke horde, koja živi jedino od drumske pljačke i ubijanja."²⁵

Dakako, i organizacije NOP-a na području Hrvatskoga primorja reagirale su na četnička zlodjela i njihov prolaz koji je preko Hrvatskoga primorja bio lakši, jer je 13. divizija NOVH-a bila dislocirana u Liku, tako da je područje Hrvatskoga primorja ostalo bez obrane od protivnika NOP-a. Okružni komitet KPH za Hrvatsko primorje već je 4. siječnja 1945. uputio izvještaj Centralnom komitetu KPH u kojem, između ostaloga, ističe da su 30. prosinca 1944. "prošli četnici popa Đujića i napravili totalnu pljačku, paljevine i ubistva među

²⁴ AOSiCG, fond NDH, k. 269.

²⁵ AOSiCG, fond MNO FNRJ.

narodom. U Bribiru su zapalili oko 60 kuća i crkvu, a u općini Grižane, kotar Crikvenica, ubili 6 ljudi. Četnika je zajedno sa familijama prošlo oko 5000. U razbojstvima učestvovala su vrlo aktivno i žene".²⁶

O prolazu četnika preko Hrvatskoga primorja posebno je zanimljiv izvještaj partizanskoga obavještajca Marka Rukavine iz Bribira (konspirativni nadimak Velimirović) od 6. siječnja 1945., upućen Obavještajnom odsjeku Kotarskoga NOO-a Kraljevica. M. Rukavina, između ostaloga, navodi:

"Ovih dana kretale su se mase četničkih izdajnika, koji bježe iz Kninske krajine, Bosne i Srbije pred našom N. O. V.-om, preko Vinodola i ovoga kotara na Rijeku pa dalje kako su oni sami izjavljivali narodu gdje su se zaustavljali, u okolici Bistrice, sv. Petra i Postojne, da se tamo združe sa Rupnikovim izdajcima. Putem kuda se prolazili kroz Vinodol i ovaj kotar, svuda su pljačkali do čega su došli, ubijali ljude i žene i palili crkve, škole i čitava sela. Tako čujem da su u Bribiru ubili jednu ženu, zapalili cca 100 kuća i dvije crkve te opljačkali oko 40 krava i nešto ovaca te mnogo hrane, odjeće i posteljine tako da je taj narod potpunoma uništen. Među zapaljenim kućama nalazi se i moja. U Grižanama, Triblju, Driveniku, Dolu, Križišću, Hreljinu, Praputnjaku i Krasici nisu palili, ali su zato narod temeljito opljačkali do čega su došli i ubili u tim mjestima oko 20 osoba. Narodu su izjavljivali da su oni vojska kralja Petra i da idu da se bore za njega a protiv naše N. O. V.-e, te da će u Istri dočekati Engleze i zajedno s njima uđri po našima."²⁷

Prema izjavi dvojice četnika, braće Pere i Dušana Desnice, koji su zbog umora ostali nekoliko dana u Novom Vinodolskom, na prolazu kroz Hrvatsko primorje ukupno je bilo oko 13.000 četnika i izbjeglica.²⁸ Takvih i sličnih izvještaja ima još, ali se u njima ponavljaju već istaknute činjenice. Dakle, riječ je bila od 5000 do 13.000 četnika i izbjeglica i posve se može utvrditi da su se kretali pravcem Brlog – Prokika – Mrzli Dol – Krivi Put – Sv. Jakov – Krmpote – Povile – Novi Vinodolski – Bribir – Grižane – Tribalj – Drivenik – Križišće – Hreljin – Praputnjak – Krasica – Škrljevo – Grobnik, i taj je put prijeđen od 26. do 30. prosinca 1944. Na tom putu dugom gotovo 100 km Dinarska četnička divizija, lički četnici i izbjeglice vršili su nečuvene pljačke hrvatskoga stanovništva i ukupno ubili 33 osobe, imajući pri tome zaštitu njemačkih oružanih snaga i njihovih saveznika.

²⁶ HDA, fond KP-42-I/2922.

²⁷ Kopija dokumenta kod autora, dan Marka Rukavine.

²⁸ AOSiCG, fond NDH, k. 269.

Dinarska četnička divizija, lički četnici i izbjeglice stigli su na područje općine Krivi Put u ranim satima 28. prosinca 1944., prolazeći taj cijeli dan i noć na 29. prosinca. Nije poznato jesu li Krivopučani o tome imali bilo kakvu obavijest, ali je očito da nisu bili pripremljeni na posljedice koje su ih čekale. Najviše su stradale one obitelji čije su se kuće nalazile u blizini ceste kojom su prolazili četnici i izbjeglice, ali su se ubrzo proširile vijesti o njihovu teroru i pljački pa su neke obitelji izbjegle barem s dijelom imovine u šume. Vlastima u Senju trebalo je desetak dana da budu samo djelomično obaviještene o tome što se sve dogodilo u Krivom Putu. Tako se u izvještaju Predstojništva Hrvatskog oslobodilačkog pokreta "Ustaša" u Zagrebu, upućenom 13. siječnja 1945. ministru vanjskih poslova NDH i ministru unutarnjih poslova NDH, samo ističe da su četnici u Krivom Putu temeljito opljačkali 30 do 40 obitelji.²⁹ To su tek bili prvi općeniti pokazatelji koliki su bili veličina četničkoga terora nad Krivopučanima i opseg njihove pljačke. Bilo je potrebno više vremena da se prikupe podrobnije činjenice, objedine na razini Velike župe Vinodol i Podgorje i s time upoznaju viši organi vlasti NDH u Zagrebu. S tim u svezi Velika župa Vinodol i Podgorje u Senju uputila je 15. ožujka 1945. izvještaj Predsjedništvu vlade NDH, Ministarstvu unutarnjih poslova (Uredu ministra i Glavnom ravnateljstvu za javni red i sigurnost) i Ustaškom stožeru Vinodol i Podgorje u Senju, u kojem podrobno izvještava o četničkom teroru, zločinima i pljačkanju Krivopučana. U izvještaju je poimenično navedeno 79 glava obitelji s popisom opljačkanih stvari i njihovom količinom. Radi racionalizacije opsega teksta te ćemo činjenice prikazati u zbirnim podacima. Prolazeći preko općine Krivi Put, četnici su opljačkali sljedeća domaćinstva, i to najprije u naselju Krivi Put: Franje Biljana (kbr. 154), Marte Prpić (kbr. 26), Marije Tomljenović (kbr. 141), Antona Tomljenovića (kbr. 149), Marka Prpića (kbr. 106), Mare Prpić (kbr. 106), Marije Prpić (kbr. 29), Ruže Prpić (kbr. 137), Marka Prpića (kbr. 153), Marka Prpića (kbr. 27), Frane Prpića (kbr. 275), Pere Tomljenovića (kbr. 274), Matije Prpić (kbr. 276), Marka Prpića (kbr. 139), Mijata Tomljenovića (kbr. 189), Mile Tomljanovića (kbr. 22), Josipa Šolića (kbr. 21), Jure Tomljanovića (kbr. 168), Tome Tomljanovića (kbr. 315), Tome Tomljanovića (kbr. 30), Tome Špalja (kbr. 109), Marka Prpića (kbr. 107), Milana Prpića (kbr. 148), Ivana Tomljenovića (kbr. 141), Mirka Prpića (kbr. 148), Mirka Prpića (kbr. 26), Marijana Prpića (kbr. 147), Mile Prpića (kbr. 112), Mile Prpića (kbr. 245), Mile Prpića (kbr. 167), Pere Prpića (kbr. 147),

²⁹ AOSiCG, fond Ministarstva narodne obrane FNRJ.

Dragana Prpića (kbr. 112), Mate Prpića (kbr. 129), Anke Prpić (kbr. 112), Stjepana Prpića (kbr. 204), Josipa Prpića (kbr. 163, Drage Prpića (kbr. 35), Ivke Prpić (kbr. 273), Mate Prpića (kbr. 45), Ivana Tomljenovića (kbr. 14), Ivana Tomljenovića (kbr. 108), Antuna Prpića (kbr. 319), Mirka Prpića (kbr. 40), Nikole Prpića (kbr. 139), Josipa Tomljenovića (kbr. 330), Ivana Tomljenovića (kbr. 115), Ivana Prpića (kbr. 41), Franciske Prpić (kbr. 41), Stjepana Prpića (kbr. 43), Jakoba Prpića (kbr. 305), Marte Prpić (kbr. 307), Marka Prpića (kbr. 304), Marka Prpića (kbr. 48), Marice Špalj (kbr. 201), Zore Filipović (kbr. 150), Franje Prpića (kbr. 31), Mate Špalja (kbr. 33), Jose Tomljenovića (kbr. 123), Marte Špalj (kbr. 203) i Ivana Pavelića (kbr. 98). Iz Mrzlog Dola opljačkane su sljedeće obitelji: Marka Pavelića (kbr. 30), Mice Pavelić (kbr. 30), Pere Tomljenovića (kbr. 17), Pere Tomljenovića (kbr. 1), Marka Pavelića (kbr. 28), a iz S. Jelene Mile Špalja (kbr. 130), Franje Špalja (kbr. 130) i Anice Špalj (kbr. 130). Nadalje, iz Butkovića Dola opljačkani su Ana Tomljenović (kbr. 88), Anton Butković (kbr. 19), Anka Butković (kbr. 90), Jure Prpić (kbr. 35), Ivana Tomljanović (kbr. 88), Franciska Butković (kbr. ?), iz zaseoka Sušan Anton Sušan (kbr. 18) i Josipa Prpić (kbr. 19), te iz zaseoka Brezice Mile Prpić (kbr. 41) i Joso Prpić (kbr. 79). Pljačka navedenih domaćinstava, koju su izvršili četnici, i pri tome izražena okrutnost i agresivnost bila je toliko velika da je svatko tko bi se suprotstavio tom četničkom teroru, bio pretučen ili pak ubijen. Na temelju navedenoga izvještaja Velike župe Vinodol i Podgorje, što se tiče stočnog fonda, četnici su opljačkali 27 konja, 5 mula, 12 ovaca, 2 svinje i 1 kravu, što je bio iznimno težak gubitak s obzirom na ionako ratom uništen stočni fond. Ne manje težak gubitak za opljačkane obitelji stanovništva općine Krivi Put predstavljala je pljačka prehrambenih proizvoda, i to upravo u razdoblju oštre zime i u vremenu kada je primorsko stanovništvo i u boljim razdobljima života oskudijevalo prehrambenim proizvodima. Navedenim domaćinstvima u potpunosti je opljačkana zaliha hrane, a osobito mesni proizvodi. Tu je bilo uobičajeno da su gotovo sva domaćinstva točila svinje i tako su osiguravala meso i masnoću za razdoblje zime. S obzirom na količinu opljačkanih mesnih proizvoda, očito je riječ o znatnoj proizvodnji za obiteljsku upotrebu. Naime, četnici su tijekom 28. i 29. prosinca 1944. od navedenih obitelji opljačkali 1166 kg sušenog svinjskog mesa, odnijeli 21 šunku, 195 kg masti, 44 kg šećera, 26 kg soli i manje količine pšenice, ječma, putra, sira i meda. U sveopćoj pljački četnici i civilne izbjeglice strahovito su se obušili na pljačkanje rublja, odjeće, obuće i raznih kućanskih predmeta. Jednostavno rečeno, sve što su vidjeli i što je bilo moguće odnijeti, to su i opljačkali. Ovdje treba naglasiti da su

domaćinstva s područja općine Krivi Put raspolagala znatnom količinom odjevnih predmeta i rublja i ostalih kućanskih potrepština, što je bio pokazatelj ne samo njihova materijalnoga položaja već i civilizacijskih dostignuća. Tako su četnici opljačkali 262 para muškoga i ženskoga rublja, 36 muških odijela, 88 ženskih oprava, 24 zimski kaputa, 130 pari čarapa, 116 ručnika, 224 plahte i više stotina raznih drugih odjevnih predmeta. Također su opljačkali 42 para muških i ženskih cipela. Posebno su bili zainteresirani za novac i dragocjenosti kao što su zlatno prstenje i satovi. Silom su s ruku skinuli 7 zlatnih prstenova i opljačkali 15 satova, od kojih dva zlatna sa zlatnim lančićima. Vrijednost svih tih opljačkanih predmeta, hrane i životinja nije bila izražena u kunama, te bi to bilo vrlo teško danas izračunavati. Što se tiče gotova novca, četnici su oduzeli 910.500 kuna i 280 njemačkih maraka, dok su četničke izbjeglice opljačkale posuđa i drugih kuhinjskih predmeta u vrijednosti 2.180.000 kuna. Imajući sve to u vidu, sasvim je razvidno da je navedenih 79 obitelji bilo teško materijalno upropašteno, ostajući tako bez svoje trajne pokretne imovine i hrane. Pomoć koju su dobile od Velike župe Vinodol i Podgorje u iznosu od svega 2.000.000 kuna bila je samo simbolični nadomjestak Krivopučanima za pretrpljenu tragediju.³⁰

Za vrijeme prolaza četnika preko općine Krivi Put više je osoba fizički maltretirano, a dvije su osobe ubijene, i to Josip Prpić (rođen 1930.) i Stipe Prpić Brcko (rođen 1889.).³¹

Na području općine Krivi Put tijekom Drugoga svjetskog rata odvijale su se raznolike vojne operacije strana sukobljenih u tom ratu, a stanovništvo je tada pretrpjelo ljudske gubitke i materijalno uništenje svoje imovine. Prolaz Dinarske četničke divizije, ličkih četnika i izbjeglica 28. i 29. prosinca 1944. zasigurno je bio jedan od najtežih ratnih događanja i ovaj članak samo je prvi prilog o toj tragediji i pokušaj da se i taj dio povijesti ne zaboravi.

Literatura

Zdravko DIZDAR – Mihael SOBOLEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941. - 1945.*, Zagreb, 1999.

Zdravko DIZDAR, *Četničke pokaze u B i H 1941.-45.*, Zagreb, 2002, 91.

Anton GIRON, *Zapadna Hrvatska u drugom svjetskom ratu*, Rijeka, 2004.

³⁰ AOSiCG, fond NDH, k. 269.

³¹ M. SOBOLEVSKI, 1992, 115.

- Fikreta JELIĆ – BUTIĆ, *Četnici u Hrvatskoj 1941-1945.*, Zagreb, 1986.
Narodnooslobodilačka borba u Dalmaciji 1941-1945., *Zbornik dokumenata*, Split, 1981-1986, knj. 1-10.
- Branko PETRANOVIĆ – Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavenski federalizam. Ideje i stvarnost. Tematska zbirka dokumenata 1914-1943.*, Beograd, 1987.
- Dušan PLENČA, *Kninska ratna vremena 1850-1946. Knin – Drniš – Bukovica – Ravni kotari*, Zagreb, 1986.
- Jovo POPOVIĆ – Marko LOLIĆ – Branko LATAS, *Pop izdaje. Četnički vojvoda Momčilo Đujić*, Zagreb, 1988.
- Mihael SOBOLEVSKI, Žrtve četničkog terora na području općine Senj u tijeku Drugoga svjetskog rata, *Senjski zbornik*, 19, Senj, 1992, 109-115.
- Mladen STEFANOVIĆ, *Zbor Dimitrije Ljotića*, Beograd, 1984.
- R. S., Uspomene iz Novog i oko njega, *Novljanski zbornik*, 4, Novi Vinodolski, 2000, 413-430.
- Jozo TOMASEVICH, *Četnici u Drugom svjetskom ratu 1941-1945*, Zagreb, 1979.
Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije. Dokumenti jedinica, komandi i ustanova četničkog pokreta Draže Mihailovića avgust 1944 - maj 1945, tom XIV, knj.4. Beograd, 1985,

ROBBERY AND TERROR OF DINARA ČETNIK DIVISION
IN THE KRIVI PUT REGION ON 28th AND 29th DECEMBER 1944

Summary

In this article, based on archival research and other sources, the author represents the passage of the Dinara Četnik Division and one part of Lika's Četniks and refugees (Četnik families) across the Croatian Coast to Slovenia in the direction of Brlog-Prokika-Mrzli Dol-Krivi Put-St. Jakov-Krmpote-Povile-Novi Vinodolski-Bribir-Grižane-Tribalj-Drvenik-Križišće-Hreljin-Praputnjak-Krasica-Škrljevo-Grobnik and further to Slovenia. The 5,000 Četniks and 13,000 of their families participated in this travel of about 100 kilometres and which lasted from 26th to 31st of December in 1944. Their passage was assured by the German occupying army and the government of the Independent State of Croatia (NDH) with whom these Četniks collaborated in the war against the Popular Defence Army of Croatia and Yugoslavia. The Dinara Četnik Division was under the command of the duke and priest Momčilo Đujić. The Lika Četniks were under the command of Mile Marijan together with their families. Passing through the Croatian Coast they robbed and killed 33 people and burnt to the ground the village of Bribir.

The author paid special attention to the passage of those Četniks and their families through the Krivi Put region during 28th and 29th of December in 1944. Četniks pillaged more than 79 families, molested and abused more people and killed two people. They robbed 27 horses, five mules, 12 sheep, two pigs and a cow. They took all the food and clothes which

caused many problems for the local people especially because of the winter period and war conditions with no possibility of buying these things on the market. Četniks took 1,166kg of pork, 195kg of pig fat and other food products. They stole 262 pairs of men and women's underwear, 88 women's dresses, 36 men's suits, 24 coats and a great amount of bed linen. They took peoples watches and rings forcing them directly from their hands and fingers as well as forcing them and beating them to give them their money. The author gave numerous details about this outrageous crime and terror and concluded that this was probably one the one of the largest tragedies in the Krivi Put community during WWII.

PLÜNDERUNG UND TERROR DER DINARISCHEN TSCHETNIK-DIVISION AUF DEM
GEBIET VON KRIVI PUT AM 28. UND 29. NOVEMBER 1944.

Zusammenfassung

In diesem Artikel, aufgrund des Archivmaterials und anderer Quellen, beschreibt der Autor den Durchgang des dinarischen Tschetnik-Bataillons, des Teiles der Likaner Tschetniks und Flüchtlinge (Tschetnik-Familien) durch das Küstenland im Richtung Brlog – Prokika – Mrzli Dol – Krivi Put – Sv. Jakov – Krmpote – Povile – Novi Vinodolski – Bribir – Grižane – Tribalj – Drivenik – Križišće – Hreljin – Praputnjak – Krasica – Škrljevo – Grobnik, und weiter, nach Slowenien. Auf diesem Wege, vom 26. bis zum 31. Dezember, nahmen zwischen 5000 und 13.000 Tschetniks und Flüchtlinge teil. Den Durchgang versicherten deutsche Okkupations-Einheiten und die Regierung von NDH (Unabhängiger Staat Kroatien). (Sie kämpften im Zweiten Weltkrieg gegen die Volksbefreiungsarmee Kroatiens, d.h. Jugoslawiens.) Die dinarische Tschetnik-Division, unter dem Kommando des Herzogs und Priesters Momčilo Đujić, die Tschetniks aus Lika unter dem Kommando von Mile Marijan, und die Tschetnik-Flüchtlinge plünderten auf diesem Weg die kroatischen Bewohner, töteten 33 Personen und setzten den Ort Bribir in Brand.

Besondere Aufmerksamkeit widmete der Autor dem Durchgang der angegebenen Tschetniks über dem Gebiet von Krivi Put im Laufe des 28. und 29. Dezember 1944. Die Bewohner von Krivi Put blieben bei diesem Durchgang ohne ihre Nahrungsmittel, Kleidung, Viehe, Schafe, Schweine, und das beeinflusste ihr Leben unter Umständen der Kälte, des Winters und des Krieges.

Der Autor bringt viele Einzelheiten von diesen grausamen Plünderungen und diesem schrecklichen Terror, und folgert, dass dieses Geschehnis eine der größten Tragödien der Bewohner auf dem Gebiet von Krivi Put im Zweiten Weltkrieg darstellt.